

ขบวนการเสรีไทยกับ การเมืองภายในของไทย ระหว่าง พ.ศ. 2481-2492*

สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ

บทนำ

การศึกษาเรื่องขบวนการเสรีไทยที่ผ่านมา มักนิยมศึกษาผ่านเรื่องราวของขบวนการต่อต้านญี่ปุ่น เน้นเรื่องการติดต่อกับฝ่ายสัมพันธมิตรเพื่อร่วมขับไล่กองทหารญี่ปุ่นออกจากประเทศไทย และปัญหาการเมืองระหว่างประเทศเกี่ยวกับเอกราช-อธิปไตยของชาติภายหลังสงครามโลกฯ คำอธิบายตามแนวทางนี้ไม่สามารถให้ภาพความกระจ่างเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของขบวนการเสรีไทยได้ทั้งหมด โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างขบวนการเสรีไทยกับการเมืองภายในของไทยเอง ทั้ง ๆ ที่ปัญหาการเมืองภายในของไทยก็มีส่วนสำคัญในการผลักดันให้กลุ่มบุคคลก่อตัวขึ้นเป็นขบวนการเสรีไทย โดยจะเห็นได้ว่าในบรรดากลุ่มผู้นำของขบวนการเสรีไทยส่วนใหญ่ ทั้งฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ และพวกนิยมเจ้า (Royolists) ล้วนต่างเป็นกลุ่มการเมืองที่ขัดแย้งและหรือถูกกดดันจากรัฐบาลภายใต้การนำของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และการเคลื่อนไหวของขบวนการเสรีไทยก็มีปฏิสัมพันธ์ต่อปัญหาการเมืองภายในนั้นอย่างชัดเจน กลุ่มการเมืองทั้ง 2 นี้ต่างมุ่งต่อต้านอำนาจเผด็จการทหารสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เพื่อหลักการประชาธิปไตยอันแท้จริง โดยได้เคลื่อนไหวรวมตัวโค่นล้มรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นผลสำเร็จในปี พ.ศ. 2487

* บทความนี้เรียบเรียงจากวิทยานิพนธ์เรื่อง “ขบวนการเสรีไทยกับความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ. 2481-2492” ซึ่งผู้เขียนเสนอต่อภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2531 โดยมี อ.ดร. ชาญวิทย์ เกษตรศรี และ รศ.ดร. ธิดา สารธา เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ อนึ่ง วิทยานิพนธ์ฉบับนี้กำลังอยู่ในระหว่างจัดพิมพ์เผยแพร่ โดยสถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หลังจากนั้นกลุ่มการเมืองเหล่านี้ อันมีนายปรีดี พนมยงค์ เป็นแกนนำได้ร่วมผลักดันการเมืองไปสู่การแข่งขันในระบอบรัฐสภาหรือพรรคการเมือง อันเป็นความพยายามของขบวนการเสรีไทยที่จะต่อต้านการกลับมามีอำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

บทความนี้ได้ศึกษาขบวนการเสรีไทยในแนวทางใหม่ เพื่อชี้ให้เห็นความเคลื่อนไหวของขบวนการเสรีไทยในฐานะที่ขบวนการนี้เป็นส่วนหนึ่งของความขัดแย้งและการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายในของไทย ซึ่งก่อตัวมาตั้งแต่ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ทั้งระหว่างคณะราษฎรกับพวกนิยมเจ้า และภายในคณะราษฎรระหว่างจอมพล ป. พิบูลสงคราม ผู้นำฝ่ายทหารกับนายปรีดี พนมยงค์ ผู้นำฝ่ายพลเรือน

แนวคิดกับการศึกษาขบวนการเสรีไทย

จากการศึกษาขบวนการเสรีไทยพบว่า ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นโดยทั่วไปในดินแดนประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เมื่อกองทหารญี่ปุ่นได้บุกรุกเข้ามาและครอบครองดินแดนประเทศแถบนี้ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2484-2488) และการต่อต้านญี่ปุ่นก็เป็นลักษณะเด่นที่ปรากฏและพบเห็นได้มาก ในหลักฐานบันทึกเกี่ยวกับ

ขบวนการเสรีไทยและหรือบันทึกของอดีตเสรีไทย ที่ทยอยเผยแพร่ปรากฏออกมานับแต่ภายหลังสงครามโลกฯ ยุติ ทั้งโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม บรรยายากเหล่านั้นมีผลโดยตรงและอ้อมที่ช่วยให้ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นกลายเป็นแนวคิดที่มีอิทธิพลต่อการศึกษาหรืออธิบายขบวนการเสรีไทย เห็นได้จากนักประวัติศาสตร์ที่ศึกษาเหตุการณ์สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 จำนวนมาก ล้วนมองขบวนการเสรีไทยผ่านขบวนการต่อต้านญี่ปุ่น¹

อย่างไรก็ตามการศึกษาซ้ำ ๆ ภายใต้นวนคิดขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นนั้น ไม่ช่วยให้เข้าใจการเคลื่อนไหวของขบวนการเสรีไทยมากนัก เนื่องจากการอธิบายที่หมุนเวียนและสลับเปลี่ยนอยู่ภายในกรอบความคิดเดียว คือขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นซึ่งเกิดขึ้นและสลายตัวไปในสมัยสงครามโลกฯ เพดานความคิดเช่นนี้มีส่วนทำให้หลักฐานเกี่ยวกับขบวนการเสรีไทยและหรือบันทึกของอดีตเสรีไทยจำนวนมากถูกนำมาใช้ยืนยันเพียงว่า ขบวนการเสรีไทยคือขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นและทำให้ขบวนการเสรีไทยกลายเป็นขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นที่ใหญ่โตเกินความเป็นจริง อย่างเช่นในงานวิจัยของ ดร. แถมสุข นุ่มนนท์ ได้อธิบายกำลังหรือพลพรรคของขบวนการเสรีไทยไว้ว่า “ในราวเดือนมิถุนายน 2488 หน่วยทหารเสรีไทยภายใต้การ

นำของนายปรีดี พนมยงค์ มีประมาณ 50,000–90,000 คน”² แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าตัวเลขจำนวนมากของ ดร. แคมสซุซ ดังกล่าวนั้นเป็นตัวเลขที่ถูกเสนอขึ้นมามากมาย ไม่ได้อ้างอิงจากหลักฐานแหล่งใด เข้าใจเอาว่า ดร. แคมสซุซ น่าจะนำมาจากงานเขียนของ Jr. V. James Martin ซึ่งได้เสนอตัวเลขพลพรรคของขบวนการเสรีไทยไว้ว่า “มีจำนวนอยู่ในระหว่าง 50,000–90,000 คน”³ ในงานวิจัยของ John B. Haseman ก็ได้นำเอาตัวเลขจำนวน 50,000–90,000 คนของ Martin นี้มาสนับสนุนและยืนยันพลพรรคของขบวนการเสรีไทย⁴ แต่ Haseman ก็เช่นเดียวกับ ดร. แคมสซุซ และงานวิจัยอื่น ๆ อีกจำนวนมาก ที่ได้เน้นถึงจำนวนพลพรรคของขบวนการเสรีไทยในปริมาณที่มาก โดยไม่ได้มีการพิสูจน์ตัวเลขเหล่านั้นอย่างหนักแน่นหรือจริงจังแต่ประการใดเลย

ที่จริงแล้วจำนวนพลพรรคของขบวนการเสรีไทยที่ Martin ได้เสนอไว้จำนวนมากนั้นก็เป็นตัวเลขที่ถูกเสนอขึ้นมามากมาย ไม่ได้อ้างอิงจากหลักฐานแหล่งใดเช่นกัน หลักฐานร่วมสมัยที่ให้ภาพพลพรรคของขบวนการเสรีไทยในปริมาณมากที่สุด คือ “X.O. Group เรื่องภายในขบวนการเสรีไทย” ของฉันทนา(มาลัย ชูพินิจ) ในหลักฐานเล่มนี้ได้ระบุไว้ว่า “เพียงแต่วันที่ญี่ปุ่นยอมจำนนในเดือนสิงหาคม 2488 ขบวนการเสรีไทยมีกำลังคนซึ่งพร้อมสรรพไปด้วย

อาวุธทันสมัยที่ได้รับจากสัมพันธมิตร สำหรับปฏิบัติการได้ในระหว่าง 45,000 – 50,000 คน”⁵ ตัวเลขของฉันทนาดังกล่าวนั้นน้อยกว่าของ Martin อยู่ราวครึ่งหนึ่ง แต่ตัวเลขของฉันทนาก็ยังเป็นตัวเลขที่มากเกินไปสำหรับขบวนการเสรีไทย เมื่อเทียบกับหลักฐานร่วมสมัยเล่มอื่น ๆ ซึ่งระบุหรือเสนอไว้ในราวจำนวน 10,000 คนเท่านั้น อาทิ จากบันทึกของนายทวี บุญยเกตุ ซึ่งเป็นหัวหน้าฝึกพลพรรคได้กล่าวไว้ว่า “การตั้งหน่วยพลพรรคนั้นยังไม่ได้ตั้งครบถ้วนตามที่ได้ตกลงกันไว้ก็พอดีสงครามได้ยุติลงเสียก่อน... ฉะนั้นจำนวนพลพรรคที่มีอยู่จริง ๆ เมื่อสงครามยุติลง จึงมีอยู่เพียงประมาณ 10,000 คนเท่านั้น”⁶ หรือจากบันทึกของ Andrew Gilchrist นายทหารอังกฤษผู้ทำงานอยู่ในหน่วย Force 136 ได้ประเมินพลพรรคเสรีไทยจากจำนวนอาวุธที่ฝ่ายสัมพันธมิตรส่งเข้ามาไว้ว่า “แม้จะประมาณกันว่าจะจะมีมาก แต่ก็อยู่ในช่วงไม่เกินกว่า 10,000 คนมากนัก”⁷ และจากบันทึกของ Nicol Smith นายทหารอเมริกันผู้ทำงานอยู่กับหน่วย O.S.S. และได้ลี้ภัยเดินทางเข้ามาในประเทศไทยช่วงปลายสงครามโลกฯ ก็ได้เสนอพลพรรคเสรีไทยไว้เพียงราว 10,000 คน Nicol Smith ได้กล่าวถึงการเตรียมฝึกพลพรรคจากการสนทนากับนายปรีดี พนมยงค์ ว่า นายปรีดีตั้งเป้าหมายไว้ว่า “จุดประสงค์ของเราคือ 10,000 คน”⁸

จำนวนพลพรรคเสรีไทย 10,000 คนนี้เป็นตัวเลขต่ำสุดที่พบในหลักฐานบันทึกเกี่ยวกับขบวนการเสรีไทย เข้าใจเอาว่าการประเมินตัวเลขนี้ผู้นำขบวนการเสรีไทยทั้งนายปรีดีและนายทวี บุญยเกตุ คงประเมินมาจากเขตที่มีการจัดตั้งค่ายฝึกพลพรรคใต้ดินเสรีไทยซึ่งกำหนดไว้ราว 24 เขต โดยแต่ละเขต “ได้กำหนดไว้ว่าจะต้องมีค่ายละอย่างน้อย 500 คน”⁹ จำนวน 10,000 คนนี้ จึงน่าจะเป็นตัวเลขสูงสุดที่มีการประเมินไว้เมื่อสงครามโลกฯ ยุติลง แต่อาศัยข้อมูลจากการสัมภาษณ์อดีตเสรีไทยในระดับพลพรรคหรือบุคคลที่เข้าไปฝึกพลพรรคในเขตจังหวัดต่าง ๆ บางเขตหรือบางคนพบว่าตัวเลข 10,000 คนนี้ก็ดูยังเป็นตัวเลขที่อาจจะมากเกินไปสำหรับขบวนการเสรีไทย เพราะบางเขตจังหวัดที่กำหนดไว้ปรากฏว่าไม่ได้มีการจัดตั้งค่ายฝึกพลพรรค ส่วนบางเขตจังหวัดที่มีการจัดตั้งค่ายฝึกพลพรรคส่วนใหญ่ก็มีพลพรรคต่ำกว่า 500 คนที่มีการกำหนดไว้ เช่นที่เขตจังหวัดอุบลราชธานีระดับพลพรรค 2 คนคือ นายเทอด บุญยรัตน์¹⁰ และนายโพธิ์ ชัมภรัตน์¹¹ ให้สัมภาษณ์ถึงการจัดตั้งค่ายฝึกพลพรรคในเขตนี้ตรงกันว่า มีอยู่เพียงราว 300 คนคือ ได้ทำการฝึกอบรมพลพรรคทั้งหมด 3 รุ่นๆ ละประมาณ 80-100 คน ที่เขตจังหวัดตาก นายอรุณ สรเทศน์¹² (นักเรียนไทยในอังกฤษ) ประเมินไว้ว่ามีพลพรรคที่เข้ามาฝึกอยู่ในค่ายทั้งหมดราว 100 กว่าคนที่เขตจังหวัดเพชรบุรี นายสุกโยค พานิช-

วิทย์¹³ (นักศึกษา มธก.) และนายเป้า ขำอุไร¹⁴ (นักเรียนไทยในสหรัฐอเมริกา) ประเมินว่ามีพลพรรคราว 200 คน เป็นต้น

จำนวนพลพรรคเสรีไทยที่กองบัญชาการขบวนการเสรีไทย ได้จัดให้มีการสวนสนามภายหลังสงครามโลกฯ ยุติ ในกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 25 กันยายน พ.ศ. 2488 โดย “มีพลพรรคเข้าร่วมเดินสวนสนามทั้งสิ้นประมาณ 8,000 คน”¹⁵ นั้น ตัวเลข 8,000 คนนี้เองที่จริงน่าจะเป็นตัวเลขที่ใกล้เคียงกับจำนวนพลพรรคของขบวนการเสรีไทยที่มีอยู่ในขณะนั้นมากที่สุด เพราะในความเป็นจริงผู้ที่เข้าร่วมขบวนการเสรีไทยส่วนใหญ่เป็นพวกที่ถูกจัดตั้งขึ้นจากระบบราชการ และข้อสำคัญคือการเคลื่อนไหวต่อต้านญี่ปุ่นของขบวนการเสรีไทยนั้น มิได้ถูกผลักดันมาจากความเกลียดชังหรือความโหดร้ายของกองทหารญี่ปุ่น สิ่งนี้มีผลทำให้การเคลื่อนไหวของขบวนการเสรีไทยไม่มีฐานประชาชนอย่างกว้างขวาง ไม่เหมือนกับขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นในประเทศแถบเพื่อนบ้าน เช่น ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นในมาลายา (มาเลเซีย) หรือในเวียดนามซึ่งมีฐานมวลชนอย่างกว้างขวาง ความแตกต่างกันนี้ประการสำคัญเป็นผลเนื่องมาจากลักษณะพื้นฐานของสังคมไทยและการบุกรุกเข้ามาของกองทหารญี่ปุ่นในประเทศไทย มีความต่างไปจากประเทศเพื่อนบ้านในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยกัน

ในขณะที่ประเทศเพื่อนบ้านในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น ล้วนแต่ตกเป็นอาณานิคมของประเทศยุโรป-สหรัฐอเมริกา ประชาชนถูกกดขี่และได้มีความพยายามรวมตัวเคลื่อนไหวต่อต้านผู้ปกครองชาวต่างชาติ การเคลื่อนไหวนี้จะกลายเป็นพื้นฐานแห่งการก่อตัวของขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นในเวลาต่อมา อย่างเช่นขบวนการเวียดนามใต้ในเวียดนาม ส่วนประเทศไทยเป็นประเทศเดียวที่รอดพ้นจากการเป็นอาณานิคมของประเทศยุโรป-สหรัฐอเมริกา ประชาชนคนไทยจึงมีความต่างไปจากประชาชนในประเทศแถบเพื่อนบ้านประการสำคัญคือ ไม่มีประสบการณ์อันเลวร้ายจากการยึดครองของคนต่างชาติ พื้นฐานเช่นนี้มีส่วนทำให้คนไทยไม่มีทัศนคติหรือปฏิกิริยาต่อต้านคนต่างชาติอย่างรุนแรง สิ่งที่เห็นได้ชัดตลอดช่วงสมัยสงครามโลกฯ คือ คนไทยไม่ได้มีการเคลื่อนไหวต่อต้านญี่ปุ่นอย่างจริงจังแต่ประการใด อุบล จิระสวัสดิ์ ได้กล่าวถึงท่าทีของคนไทยในช่วงสงครามโลกฯ ไว้ว่า

...คนไทยไม่ต่อต้านญี่ปุ่น แม้คนไทยจะไม่พอใจญี่ปุ่นเข้ามารุกรานอธิปไตยของไทย แต่คนไทยก็ไม่ได้แสดงออกถึงความไม่พอใจดังกล่าว โดยทั่วไปคนไทยมีอุปนิสัยที่เอื้อเฟื้อและสงสาร จะเห็นชัดว่าเมื่อชาวยุโรปตกเป็นเชลยของญี่ปุ่น คนไทยสงสารคนเหล่านั้นและแอบเอาอาหาร

และบุหรี่ไปให้ ครั้นปลายสงครามทหารญี่ปุ่นตกเป็นเชลยของฝ่ายสัมพันธมิตร คนไทยสงสารทหารญี่ปุ่นไม่มีใครซ้ำเติมแต่ประการใด...¹⁶

ในประเทศเพื่อนบ้านแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น การบุกรุกเข้าไปของกองทหารญี่ปุ่นได้ปฏิบัติการต่อประชาชนอย่างโหดร้ายและทารุณ การปฏิบัติการของกองทหารญี่ปุ่นนี้มีส่วนผลักดันให้ประชาชนหันไปสนับสนุนหรือเข้าร่วมกับขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นเป็นจำนวนมาก อย่างเช่นในประเทศมาลายา (มาเลเซียและสิงคโปร์) ทหารญี่ปุ่นได้ปฏิบัติต่อชาวจีนอย่างรุนแรง โดยทหารญี่ปุ่นได้สังหารหมู่ชาวจีนเป็นจำนวนมาก เอน.เจ.ไวอัน ได้กล่าวถึงชาวจีนในมาเลเซียระหว่างสมัยสงครามโลกฯ ไว้ว่า “ชาวจีนเป็นผู้ได้รับความเดือดร้อนมากที่สุดจากความโหดร้ายของญี่ปุ่น และชาวจีนเป็นผู้ที่ให้ความช่วยเหลือส่วนใหญ่แก่ฝ่ายกำลังต่อต้านญี่ปุ่น”¹⁷ ความโหดร้ายที่ชาวจีนได้รับจากกองทหารญี่ปุ่นดังกล่าวนี้ได้ผลักดันให้ชาวจีนจำนวนมากหันไปเข้าร่วมขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นในเวลาต่อมา ทำให้ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นในมาเลเซียซึ่งเดิมในระยะแรกเมื่อญี่ปุ่นบุกรุกเข้าไปยึดครอง มีกองกำลังใต้ดินเพียง 3,000 ชุด เพิ่มขึ้นเป็น 7,000 ชุดในปี พ.ศ. 2488¹⁸

สำหรับประเทศไทย การบุกรุกเข้ามาของกองทหารญี่ปุ่นนั้น ฝ่ายทหารญี่ปุ่นไม่ได้ใช้

นโยบายหรือมาตรการอย่างรุนแรงกับคนไทย ฝ่ายญี่ปุ่นดูเหมือนพอใจเพียงต้องการเข้าควบคุมเฉพาะรัฐบาลไทยเพื่อให้ความร่วมมือและช่วยเหลือการสงครามของฝ่ายญี่ปุ่น ส่วนในระดับประชาชนฝ่ายญี่ปุ่นไม่ได้เข้าควบคุมโดยตรงคงปล่อยให้เป็นที่หน้าทีของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งได้ตัดสินใจเข้าร่วมเป็นพันธมิตรทางทหารกับฝ่ายญี่ปุ่น ภายหลังจากฝ่ายญี่ปุ่นกับรัฐบาลไทยได้มีข้อตกลงทำสนธิสัญญาเป็นพันธมิตรทางทหารแล้ว ฝ่ายญี่ปุ่นได้กำหนดนโยบายและวางมาตรการต่อประเทศไทยไว้ว่า “ฝ่ายญี่ปุ่นจะไม่เข้าแทรกแซงกิจการภายในของไทยและป้องกันไม่ให้เกิดการขัดแย้งใด ๆ ขึ้นระหว่างกันอย่างที่สุด โดยยึดหลักความร่วมมือเพื่อบรรลุผลชัยชนะในการสงครามเป็นสำคัญ”¹⁹

การดำเนินนโยบายของฝ่ายญี่ปุ่นต่อประเทศไทยข้างต้นนี้ กล่าวได้ว่ามีส่วนช่วยทำให้สังคมไทยไม่ได้รับความโหดร้ายจากกองทหารญี่ปุ่นตลอดช่วงสมัยสงครามโลกฯ หลักฐานบันทึกของอดีตเสรีไทยแทบทั้งหมด ชี้ให้เห็นว่าการตัดสินใจเข้าร่วมขบวนการเสรีไทยไม่ได้ถูกผลักดันมาจากความโหดร้ายหรือความรู้สึกเกลียดชังญี่ปุ่นเลย นอกจากนี้การบุกรุกเข้ามาของกองทหารญี่ปุ่นก็ไม่ได้มีผลกระทบต่อสภาพทางเศรษฐกิจของไทยมากนัก จริยอยู่การบุกรุกเข้ามาของกองทหารญี่ปุ่นได้ก่อให้เกิดปัญหาขาด

แคลนสินค้าบางชนิดและทำให้เกิดภาวะเงินเฟ้อ แต่คนไทยยังมีอาหารการกินที่กล่าวได้ว่าอุดมสมบูรณ์ “ตลอดสมัยสงครามประเทศไทยไม่ประสบปัญหาขาดแคลนอาหาร โดยเฉพาะข้าวไทยมีเหลือเฟือ ทำให้ส่งออกไปขายยังดินแดนที่ญี่ปุ่นยึดครองได้ตลอดสมัยสงคราม”²⁰

สภาพสังคมไทยตามที่ได้กล่าวมานี้ มีผลโดยตรงและอ้อมที่ทำให้การเคลื่อนไหวของขบวนการเสรีไทยไม่สามารถกระจายออกไปสู่ประชาชนในวงกว้าง โดยใช้ประเด็นเรื่องการต่อต้านญี่ปุ่นเป็นสิ่งปลุกกระตือรือร้น การเคลื่อนไหวของขบวนการเสรีไทยส่วนใหญ่คงจำกัดตัวอยู่เพียงเฉพาะในหมู่คนไทยที่ได้รับการศึกษาค่อนข้างสูงทั้งในและนอกระบบราชการ ซึ่งเป็นกลุ่มคนไทยที่พิจารณาว่าการบุกรุกเข้ามาของกองทหารญี่ปุ่นล้วนละเมิดเอกราช-อธิปไตยของชาติมาตั้งแต่ต้น กลุ่มคนไทยเหล่านี้จึงเคลื่อนไหวต่อต้านญี่ปุ่นซึ่งนำไปสู่การก่อตัวขึ้นเป็นขบวนการเสรีไทย ทั้งนี้เพราะเมื่อพิจารณาเหตุผลการก่อตัวของขบวนการเสรีไทย จะเห็นได้ว่ามีแรงผลักดันมาจากการต่อต้านญี่ปุ่นในปัญหาหลักการเอกราช-อธิปไตยของชาติ และที่สำคัญคือการต่อต้านญี่ปุ่นนั้นมีแรงผลักดันมาจากปัญหาการเมืองภายในของไทยเองด้วย ในฐานะที่กองทหารญี่ปุ่นได้เข้ามาเป็นผู้ให้การสนับสนุนรัฐบาลเผด็จการทหารจอมพล ป. พิบูลสงคราม อันเป็นปัญหาการเมืองภายในที่มีการต่อต้าน

หรือมีผู้ขัดแย้งอยู่แต่เดิม และจะผลักดันให้กลุ่มการเมืองที่มีความขัดแย้งกับรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในขณะนั้น 2 กลุ่มใหญ่ คือพวกนิยมเจ้าและฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ เคลื่อนไหวจัดตั้งองค์การต่อต้านญี่ปุ่นและทำการต่อต้านรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ด้วยการผนวกเอาปัญหาการเมืองภายในเข้าไปอยู่ในบริบทเดียวกันกับปัญหาญี่ปุ่นผู้บุกรุก โดยทำให้รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับฝ่ายญี่ปุ่น เห็นได้จากการก่อตัวของขบวนการเสรีไทยนั้น มีหลักการทั้งเพื่อเอกราช—อธิปไตยของชาติและเพื่อประชาธิปไตยอันแท้จริงเป็นหลักการสำคัญในการเคลื่อนไหว

การเคลื่อนไหวของกลุ่มการเมือง 2 กลุ่มข้างต้นนี้ เป็นที่มาของขบวนการเสรีไทยซึ่งได้รับความสนับสนุนจากผู้ที่มีการศึกษาค่อนข้างสูงทั้งในและนอกระบบราชการ กลุ่มในระบบราชการ อาทิ กลุ่มนักเรียนนอกโดยเฉพาะกลุ่มนักเรียนไทยในสหรัฐอเมริกาและในอังกฤษ และที่สำคัญคือกลุ่มข้าราชการระดับกลาง—ล่าง ตามหน่วยงานต่างๆ จากกองทัพบก—เรือ—อากาศ—ตำรวจ—พลเรือน—ครูประชาบาล ส่วนกลุ่มนอกระบบราชการส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่อยู่ในเมือง เช่น พวกนักเขียน นักประพันธ์ หรือนักหนังสือพิมพ์ พ่อค่านักธุรกิจ กลุ่มนักเรียน นิสิต นักศึกษาในมหาวิทยาลัย นอกจากนี้ขบวนการ

เสรีไทยยังได้รับความสนับสนุนจากประชาชนในท้องถิ่นบางส่วนซึ่งไม่มากนัก

การเคลื่อนไหวของขบวนการเสรีไทย มีแนวคิดทั้งในลักษณะกว้างและลักษณะเฉพาะหลักการเพื่อเอกราช—อธิปไตยของชาติ อาจกล่าวได้ว่าเป็นการแสดงออกของแนวคิดในลักษณะกว้างของขบวนการเสรีไทยซึ่งคำนึงถึงผลประโยชน์แห่งชาติเป็นส่วนรวม และแนวคิดนี้จะผลักดันให้ขบวนการเสรีไทยเคลื่อนไหวต่อต้านญี่ปุ่น ด้วยการหันไปให้การสนับสนุนและช่วยเหลือทางทหารแก่ฝ่ายสัมพันธมิตร อาศัยกลไกของรัฐ เมื่อฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ สามารถขึ้นมาจัดตั้งรัฐบาลปี พ.ศ. 2487 ทำการระดมกลุ่มข้าราชการระดับกลาง—ล่าง เป็นฐานสนับสนุนเพื่อการนี้²¹ ในขณะเดียวกันขบวนการเสรีไทยก็ได้เปิดเจรจาทางการเมืองระหว่างประเทศกับฝ่ายสัมพันธมิตร ในปัญหาหลักการเอกราช—อธิปไตยของชาติภายหลังสงคราม²² การเคลื่อนไหวของขบวนการเสรีไทยในส่วนนี้ได้ช่วยทำให้ฐานะของประเทศไทยรอดพ้นจากการเป็นประเทศผู้แพ้สงครามภายหลังสงครามโลกฯ ยุติลง

ส่วนหลักการเพื่อประชาธิปไตยอันแท้จริง อาจกล่าวได้ว่าเป็นการแสดงออกของแนวคิดในลักษณะเฉพาะของขบวนการเสรีไทยซึ่งมีความขัดแย้งกับระบอบเผด็จการทหารจอมพล ป. พิบูลสงคราม และแนวคิดนี้จะผลักดันให้ขบวนการ

เสรีไทยเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม พวกนิยมเจ้าเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลอยู่ภายนอกประเทศทั้งที่สหรัฐอเมริกา นำโดย ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช และที่อังกฤษ นำโดย ม.จ. ศุภสวัสดิวงศ์สนิท สวัสดิวัตน์ ฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ เคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลอยู่ภายในประเทศ การเคลื่อนไหวของขบวนการเสรีไทยในส่วนนี้ มีผลกดดันให้รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ต้องหมดอำนาจลงในปี พ.ศ. 2487 หลังจากนั้นทั้งฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ และพวกนิยมเจ้าได้ร่วมผลักดันการเมืองไปสู่การแข่งขันในระบอบรัฐสภาหรือพรรคการเมือง อันเป็นฐานอำนาจทางการเมืองของขบวนการเสรีไทยสมัยต่อมาหรือภายหลังสงครามโลก ฯ ยุติ

การที่จะทำความเข้าใจเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของขบวนการเสรีไทย จึงควรมองผ่านการเมืองภายในของไทยเอง เพราะการเคลื่อนไหวของขบวนการเสรีไทยมิใช่เป็นเพียงขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นของไทยในระหว่างสงครามโลกฯ เท่านั้น หากแต่ยังเป็นผลสะท้อนที่สำคัญของความขัดแย้งและการต่อสู้ทางการเมืองภายในของไทย ทั้งระหว่างพวกนิยมเจ้ากับคณะราษฎร และภายในคณะราษฎรระหว่างฝ่ายจอมพล ป. พิบูลสงคราม กับฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ การต่อสู้ของกลุ่มการเมืองเหล่านี้ มีผลทั้งโดยตรงและอ้อมที่ทำให้การเคลื่อนไหวของ

ขบวนการเสรีไทยเข้าไปสัมพันธ์เป็นส่วนหนึ่งของความขัดแย้งและการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายในของไทยอย่างน้อยไปจนถึงปี พ.ศ. 2492 โดยขบวนการเสรีไทยกลายเป็นฐานอำนาจทางการเมืองให้แก่ทั้งฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ และพวกนิยมเจ้า ซึ่งต่างถูกกดดันมาจากระบอบเผด็จการทหารสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม

ระบอบเผด็จการทหาร

ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 คณะราษฎรต้องประสบกับปัญหาความไม่มั่นคงทางการเมือง รัฐบาลที่ได้รับการจัดตั้งขึ้นโดยคณะราษฎร มักอยู่ในสภาพค่อนข้างไร้เสถียรภาพตลอดช่วง 6 ปีแรกหรือภายใต้การนำของ พ.อ. พระยาพหลพลพยุหเสนา (พ.ศ. 2476 - 2481) นอกจากรัฐบาลของ พ.อ. พระยาพหลพลพยุหเสนา ต้องเผชิญกับการต่อต้านจากพวกนิยมเจ้าอยู่เนือง ๆ แล้ว รัฐบาลยังต้องประสบกับปัญหาการคัดค้านในสภาผู้แทนราษฎร โดยเฉพาะจากกลุ่มผู้แทนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (อีสาน) ซึ่งมีแนวคิดขัดแย้งกับนโยบายพัฒนาประเทศของรัฐบาล การคัดค้านในสภาผู้แทนราษฎรมีผลทำให้รัฐบาล พ.อ. พระยาพหลพลพยุหเสนา จำต้องลาออกไปถึง 2 ครั้ง (พ.ศ. 2477, พ.ศ. 2480) และยุบสภาผู้แทนราษฎรอีก 1 ครั้ง (พ.ศ. 2481)

ภายใต้ภาวะดังกล่าวนี้ คณะราษฎรโดยเฉพาะกลุ่มนายทหารบกชั้นผู้น้อยได้แสวงหาทางออกใหม่โดยผลักดันให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.อ. หลวงพิบูลสงคราม) ผู้ซึ่งมีท่าทีที่เข้มแข็งขึ้นมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแทน พ.อ. พระยาพหลพลพยุหเสนา การปรับเปลี่ยนบุคคลในตำแหน่งนายกรัฐมนตรีช่วงนี้มีผลต่อการเมืองภายในช่วงต่อมาอย่างมาก คือจะเปิดทางให้กับการก่อตัวไปสู่การสร้างรัฐบาลทหารที่เข้มแข็ง²³ หรือเป็นช่วงของการดำเนินนโยบายที่รู้จักกันว่า เป็นสมัยแห่งการสร้างชาติภายใต้แนวคิดทหารนิยมและชาตินิยมรุนแรง เพื่อสร้างความมีเสถียรภาพให้แก่รัฐบาลและเป็นหลักค้ำประกันให้กับการปกครองระบอบใหม่

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก้าวขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีในช่วงปลายปี พ.ศ. 2481 จากนั้นได้ออกกวาดล้างกลุ่มต่อต้านรัฐบาลอย่างรุนแรง เช่น มีการจับกุมบุคคลต่างๆ และลงโทษประหารชีวิตจำนวน 18 คน²⁴ เพียงหนึ่งปีให้หลังจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็สามารถสร้างความมั่นคงให้กับรัฐบาลและคณะราษฎรได้ นับจากนั้นไปจะเป็นช่วงของความพยายามสร้างความเข้มแข็งทางการเมืองให้กับระบอบเผด็จการทหาร โดยจอมพล ป. พิบูลสงคราม หันไปใช้ลัทธิชาตินิยมหรือความรู้สึกชาตินิยมขึ้นมาเป็นเครื่องมือสำคัญในการดำเนินนโยบายของรัฐบาลด้วยการใช้ลัทธิชาตินิยมเป็นส่วนหนึ่งที่ “ผลัก

ดัน” หรือ “ทำตาม” ให้สอดคล้องกับลัทธิทหารของจอมพล ป. พิบูลสงคราม หรืออีกนัยหนึ่งคือ “ความรู้สึกชาตินิยมได้ถูกนำไปใช้เป็นประโยชน์ต่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม และแนวคิดทหารนิยมของเขา”²⁵ โดยในทางปฏิวัติจะสะท้อนออกในรูปของการดำเนินนโยบายสร้างชาติ มีประกาศใช้รัฐนิยม ดำเนินการชาตินิยมทางเศรษฐกิจต่อต้านชาวจีนในประเทศไทย และเรียกร้องดินแดนอินโดจีนคืนจากฝรั่งเศส เป็นที่เข้าใจได้ว่าความพยายามดังกล่าวนี้มีเป้าหมายเพื่อระดมพลังประชาชน โดยเฉพาะ “คนชั้นกลาง”²⁶ ในเมืองเข้ามาให้การสนับสนุนรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม หรือเป็นฐานของระบอบเผด็จการทหาร

ระบอบเผด็จการทหารซึ่งเริ่มก่อตัวขึ้นนับแต่ช่วงที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก้าวขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรี และค่อยๆ พัฒนาจนเป็นระบอบการเมืองที่มีความเข้มแข็งยิ่งขึ้นในปลายปี พ.ศ. 2484 นั้น กล่าวได้ว่ามีรากฐานตั้งอยู่บนความสนับสนุนของกลุ่มคนชั้นกลางในเมือง อันมีกลุ่มทหารบกและกลุ่มชาตินิยมหลวงวิจิตรวาทการเป็นแกนกลาง ภายใต้การนำของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นตัวแทนพลังการเมืองของกลุ่มคนชั้นกลางในเมือง ที่ขึ้นมาใช้อำนาจทำการแข่งขันกับตัวแทนพลังการเมืองของกลุ่มอื่น ๆ ได้แก่ พวกนิยมเจ้าซึ่งเปรียบเสมือนเป็นตัวแทนของกลุ่มคนชั้น

สูงและกลุ่มผู้นำอีสาน (กลุ่มผู้แทนราษฎรภาคอีสาน) ซึ่งถือได้ว่าเป็นตัวแทนของประชาชนในท้องถิ่นหรือกลุ่มคนชั้นล่างในสังคม เห็นได้จากพรรคหรือคู่แข่งชั้นทางการเมืองสำคัญของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในขณะนั้นมีอยู่ 2 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มเสรีนิยมในสภาผู้แทนราษฎร และกลุ่มเชื้อพระวงศ์ที่ยังคงมีอิทธิพลสำคัญต่ออำนาจรัฐบาล²⁷ กลุ่มเสรีนิยมในสภาผู้แทนราษฎรที่มีบทบาทและเด่นคือ กลุ่มผู้นำอีสาน ส่วนกลุ่มเชื้อพระวงศ์ที่ยังคงมีอิทธิพลสำคัญต่ออำนาจรัฐบาลคือพวกนิยมเจ้า นั่นเอง

พวกนิยมเจ้าในช่วงสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม กล่าวได้ว่าถูกปราบปรามและถูกควบคุมจนทำให้อ่อนตัวลงไปมาก โดยเฉพาะนับแต่ช่วงหลังจากรัฐบาลได้ออกกวาดล้างอย่างรุนแรงในปี พ.ศ. 2481 มีผลทำให้พวกนิยมเจ้าจำต้องยุติการเคลื่อนไหวทางการเมืองโดยตรง เจ้านายหรือเชื้อพระวงศ์บางส่วนถูกจับกุมในฐานะก่อการกบฏต้องโทษติดคุกอยู่นานปี เชื้อพระวงศ์ที่เหลือบ้างก็ต้องลี้ภัยออกนอกประเทศ เชื้อพระวงศ์ส่วนมากที่ยังคงอยู่ภายในประเทศมักหันออกไปสนใจแสวงหาความรู้ในเชิงวิชาการ และหรือมุ่งไปทำธุรกิจการค้าส่วนตัวมากกว่าจะเข้าบริหารการ²⁸ เข้าใจว่าพวกนิยมเจ้ามีความหวาดกลัวและขาดอำนาจ อิทธิพลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม อยู่มาก ตลอดช่วงที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม อยู่ในอำนาจจนถึงปี

พ.ศ. 2487 ไม่ปรากฏว่าพวกนิยมเจ้าได้มีการเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลอีกเลย จนกระทั่งในช่วงสมัยสงครามโลก ฯ เมื่อกองทหารญี่ปุ่นบุกกรุกเข้ามา แต่ยังคงจำกัดตัวอยู่เฉพาะกลุ่มที่อยู่ภายนอกประเทศ เช่นที่สหรัฐอเมริกาและอังกฤษซึ่งจะได้กล่าวต่อไปข้างหน้า

กลุ่มเสรีนิยมในสภาผู้แทนราษฎร แม้จะถูกควบคุมจนทำให้บทบาทต้องอ่อนตัวลงไปเช่นเดียวกับพวกนิยมเจ้า โดยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ขยายบทบาทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2475 ออกไปอีก 10 ปีในปี พ.ศ. 2483 แต่ภายในกลุ่มเสรีนิยมในสภาผู้แทนราษฎรมีสมาชิกจำนวนหนึ่ง โดยเฉพาะกลุ่มผู้แทนราษฎรจากภาคอีสาน อาทิ นายจำลอง ดาวเรือง (มหาสารคาม) นายถวิล อุดล (ร้อยเอ็ด) นายเตียง ศิริขันธ์ (สกลนคร) และนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (อุบลราชธานี) ในที่นี้ขอเรียกบุคคลทั้ง 4 นี้รวม ๆ ว่า “กลุ่มผู้นำอีสาน” ได้กลายเป็นกลุ่มสำคัญที่เริ่มเคลื่อนไหวต่อต้านจอมพล ป. พิบูลสงคราม เนื่องจากกลุ่มผู้นำอีสานมีแนวคิดพื้นฐานขัดแย้งกับแนวทางทหารนิยมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม อยู่ก่อนแล้ว จึงไม่เห็นด้วยกับนโยบายควบคุมทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เพราะแนวคิดของกลุ่มผู้นำอีสานนั้นต้องการเข้ามาแข่งขันทางการเมืองในรูปของพรรคการเมืองหรือระบอบรัฐสภา เพื่อให้ได้มาซึ่งรัฐบาลและ

นโยบายพัฒนาประเทศที่สอดคล้องเข้ากับความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ และหรือกระจายการพัฒนาออกไปสู่ท้องถิ่นต่าง ๆ อย่างเหมาะสม มิใช่เพียงการพัฒนากองทัพและมุ่งบำรุงเฉพาะเขตเมืองหลวงอย่างที่กลุ่มผู้นำส่วนกลางหรือรัฐบาลคณะราษฎรกระทำมานับแต่หลัง พ.ศ. 2475 ด้วยพื้นฐานแนวคิดเช่นนี้จะผลักดันให้กลุ่มผู้นำอีสานพยายามทำการคัดค้านนโยบายควบคุมทางการเมืองของรัฐบาล นับแต่กรณีศาลพิเศษปี พ.ศ. 2481 ไปจนถึงกรณีการขยายบทเฉพาะของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2475 ในปี พ.ศ. 2483 ซึ่งเป็นจุดสำคัญที่ทำให้กลุ่มผู้นำอีสานหันมาเคลื่อนไหวต่อต้านจอมพล ป. พิบูลสงคราม เนื่องจากแลเห็นว่าท่าทีของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นผู้เผด็จการ และแนวทางของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นการนำไปสู่การปกครองระบอบเผด็จการทหาร

การเคลื่อนไหวต่อต้านจอมพล ป. พิบูลสงคราม ของกลุ่มผู้นำอีสานนั้น มีทั้งในและนอกสภาผู้แทนราษฎร ในสภาผู้แทนราษฎร กลุ่มผู้นำอีสานได้ขยายแนวร่วมกับสมาชิกอื่น ๆ ที่สำคัญ เช่น นายชิต เวชประสิทธิ์ (ภูเก็ต) นายเลียง ไชยกาล (อุบลราชธานี) นายพ่อง สิทธิชูธรรม (อุบลราชธานี) นายฟุ้ง ศรีจันทร์ (อุดรดิตถ์) และนายทอง กันทาธรรม (แพร่) นอกสภาผู้แทนราษฎรกลุ่มผู้นำอีสานได้ร่วมมือกับกลุ่มนายจำกด พลากร นายจำกดเป็นผู้หนึ่งที่ต่อต้านนโยบายควบคุมทางการเมืองของ

จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายจำกดเป็นผู้หนึ่งที่คัดค้านการใช้ศาลพิเศษปี พ.ศ. 2481 โดยวิจารณ์ผ่านบทความของเขาว่าการจัดตั้งศาลพิเศษชำระคดีกบฏ “เป็นแบบของเผด็จการขัดแย้งต่อประชาธิปไตย” ผลการคัดค้านในครั้งนี้เป็นเหตุให้นายจำกดไม่ได้รับบรรจุกลับเข้ารับราชการภายหลังจากสำเร็จการศึกษาปริญญาเอกจากประเทศอังกฤษ แต่นายจำกดยังคงเคลื่อนไหวต่อต้านจอมพล ป. พิบูลสงคราม ต่อไป โดยนายจำกดได้สร้างแนวร่วมกับกลุ่มผู้นำอีสานซึ่งต่อมามีชื่อว่า “คณะกู้ชาติ” ในสมัยสงครามโลก²⁹

กล่าวได้ว่าความพยายามเคลื่อนไหวต่อต้านจอมพล ป. พิบูลสงคราม ของกลุ่มผู้นำอีสาน ในท้ายที่สุดได้ผลักดันให้กลุ่มผู้นำอีสานกลายเป็นตัวเร่งสำคัญ ที่เข้าไปขยายความขัดแย้งภายในผู้นำคณะราษฎรถึงจุดแตกหักในช่วงระหว่างสงครามโลกฯ ทั้งนี้เนื่องจากกลุ่มผู้นำอีสานขาดผู้นำที่จะแข่งขันกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม ผลักดันให้กลุ่มผู้นำอีสานหันไปสนับสนุนผู้นำส่วนกลางที่มีบารมี โดยเฉพาะนายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้นำของกลุ่มตน ภายในกลุ่มคณะราษฎรเองก็มีความขัดแย้งโดยพื้นฐานอยู่ก่อนแล้ว โดยเฉพาะระหว่างนายปรีดี พนมยงค์ ผู้นำฝ่ายพลเรือนกับ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ผู้นำฝ่ายทหารบก

อันที่จริงความสัมพันธ์ระหว่างจอมพล ป. พิบูลสงคราม กับนายปรีดี พนมยงค์ ก่อนที่กอง

ทหารญี่ปุ่นจะบุกเข้ามาในช่วงปลายปี พ.ศ. 2484 นั้น กล่าวได้ว่าอยู่ในระดับที่ดีทั้งในทางส่วนตัวและพันธมิตรทางการเมือง อย่างไรก็ตามก็ ตามภายใต้ความสัมพันธ์ที่ดีของบุคคลทั้งสองนี้ มีปัญหาความขัดกันทางแนวคิดอยู่ด้วย เฉพาะอย่างยิ่งปัญหาที่จะมีการใช้อำนาจเผด็จการจาก ผู้นำทหาร เมื่อมีการรวบอำนาจเข้าสู่ตัวจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยอาศัยตำแหน่งผู้บัญชาการ ทหารสูงสุด อันเป็นความขัดแย้งในแนวคิด เรื่องการใช้อำนาจในภาวะสงคราม ในขณะที่ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เห็นว่าการรวบอำนาจ เด็ดขาดเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อเตรียมประเทศ เข้าสู่ภาวะสงครามซึ่งประเทศจำเป็นต้องมีผู้นำที่ มีอำนาจเด็ดขาด แต่นายปรีดี พนมยงค์ กลับแล เห็นว่าการรวบอำนาจนั้นจะเปิดโอกาสให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ใช้อำนาจเผด็จการ

เรื่องจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นเผด็จ การกลายเป็นประเด็นสำคัญ ที่ผลักดันให้ความ สัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างนายปรีดี พนมยงค์ กับจอมพล ป. พิบูลสงคราม ค่อย ๆ สิ้นสุดลง โดยเฉพาะหลังจากนายปรีดี พนมยงค์ มีความ ขัดแย้งอย่างรุนแรงกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม เกี่ยวกับเรื่องเงินกู้สำหรับให้ทหารญี่ปุ่นใช้จ่าย ภายในประเทศ ยังผลให้นายปรีดี พนมยงค์ ต้องออกจากคณะรัฐบาลไปอยู่ในคณะผู้สำเร็จ ราชการแทนพระองค์³⁰ นายปรีดี พนมยงค์ เริ่มหันมาทำการเคลื่อนไหวต่อต้านจอมพล ป.

พิบูลสงคราม ด้วยการจัดตั้งองค์การใต้ดินต่อต้านญี่ปุ่นขึ้น ความพยายามเคลื่อนไหวของ นายปรีดี พนมยงค์ ดังกล่าวนี มีผลทำให้กลุ่ม ทหารเรือเริ่มผละออกจากจอมพล ป. พิบูล- สงคราม และหันมาให้การสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ เนื่องจากกลุ่มทหารเรือก็มีผลประโยชน์พื้นฐานขัดแย้งกับกลุ่มทหารบก โดย เฉพาะในเรื่องงบประมาณพัฒนากองทัพ และ ภายในกลุ่มทหารเรือเองก็ขาดผู้นำที่มีบารมี กลุ่มทหารเรือจึงหันมาสนับสนุนนายปรีดี พนม- ยงค์ เพื่อแข่งขันกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม หรือกลุ่มทหารบก

ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มทหารเรือกับจอม- พล ป. พิบูลสงคราม มีรากฐานก่อตัวมาจากการ แข่งขันในการพัฒนากองทัพ โดยต่างต้องการ ใ้งบประมาณเพิ่มขึ้นในการขยายกองทัพ ฉะนั้น แม้ว่ากลุ่มทหารเรือกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม จะมีลักษณะเป็นแนวร่วมทางการเมืองที่ดีใน ฐานะต่างก็สนับสนุนให้มีการพัฒนากองทัพ แต่ การพัฒนากองทัพกลับมีผลทำให้เกิดความขัด- แย้งและทำให้ความเป็นพันธมิตรทางการเมือง ระหว่างกลุ่มทหารเรือกับจอมพล ป. พิบูล- สงคราม ต้องแตกแยกออกจากกัน เนื่องจาก จอมพล ป. พิบูลสงคราม มีบทบาทในการจัดแบ่ง งบประมาณของกระทรวงกลาโหมซึ่งกองทัพบก มักได้รับงบประมาณมากกว่ากองทัพเรือเสมอมา

ภาวะดังกล่าวข้างต้นนี้ จะเป็นความขัด- แย้งแอบแฝงที่สะสมและค่อย ๆ กัดกร่อนให้กลุ่ม

ทหารเรือทวิความไม่พอใจจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยเฉพาะกลุ่มทหารเรือระดับรองๆ ที่มีความกระตือรือร้นสูง เช่น พล.ร.ต. สังวร สุวรรณชีพ และ พล.ร.ต. ทหาร ขำหิรัญ เป็นกลุ่มแรกๆ ที่เริ่มแสดงความไม่พอใจและมีท่าทีต้องการต่อต้านจอมพล ป. พิบูลสงคราม แต่ความไม่พอใจของกลุ่มทหารเรือระดับรองนี้ไม่สามารถผลักดันผ่านผู้บัญชาการทหารเรือหรือนำของกองทัพเรือได้ ทั้งนี้เพราะท่าทีและลักษณะของผู้บัญชาการทหารเรือ คือ พล.ร.อ. สินธุ์ กมลนาวิน ผู้ซึ่ง “ไม่ได้มีความกระตือรือร้นทางการเมืองอย่างมาก”³¹ ไม่สามารถเป็นผู้นำทางการเมืองหรือสร้างอำนาจต่อรองทางการเมืองให้กับกลุ่มทหารเรือได้ กลุ่มทหารเรือจึงต้องเคลื่อนไหวออกไปหาผู้นำนอกกองทัพแทน โดยมีแนวโน้มมุ่งไปให้การสนับสนุนผู้นำพลเรือนอย่างนายปรีดี พนมยงค์ ดังเช่นการปรับเปลี่ยนท่าทีของกลุ่มทหารเรือที่ว่า “ความเสื่อมศรัทธาในตัวคุณหลวง พิบูลสงคราม เพิ่มคะแนนนิยมในตัวคุณหลวง ประดิษฐ์มนูธรรม ให้ทวีขึ้น”³²

อย่างไรก็ดีในภาวะที่ผู้นำฝ่ายพลเรือนกับผู้นำฝ่ายทหารบก ยังคงเป็นพันธมิตรทางการเมืองที่ดี กลุ่มทหารเรือไม่สามารถทำอะไรได้มากนัก จวบจนเมื่อความขัดแย้งระหว่างนายปรีดี พนมยงค์ กับ จอมพล ป. พิบูลสงครามปรากฏแน่ชัดในช่วงสมัยสงครามโลกฯ จึงเปิด

ทางให้กลุ่มทหารเรือหันไปสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ อย่างเปิดเผย และเกาะกลุ่มทางการเมืองเข้ากับกลุ่มพลเรือนอย่างใกล้ชิด จนกลายเป็นฐานอำนาจทางการเมืองให้กับฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ ในฐานะพันธมิตรที่ต่างมีผลประโยชน์ร่วมกันและถูกกดดันจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม

จะเห็นได้ว่าภายหลังจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก้าวขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรี พ.ศ. 2481 จอมพล ป. พิบูลสงครามใช้วิธีการควบคุมทางการเมืองในด้านต่างๆ เป็นหลัก แล้วใช้การรณรงค์สร้างความรู้สึกชาตินิยมสนับสนุนนโยบายของรัฐบาล อันนำไปสู่การปกครองระบอบเผด็จการทหาร โดยมีกลุ่มคนชั้นกลางในเมืองเป็นฐานให้การสนับสนุน บทบาทของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่แสดงออกโดยทั่วไปมองได้ว่าเป็นตัวแทนของคณะราษฎร ที่ขึ้นมาทำหน้าที่ปราบปรามและควบคุมฝ่ายต่อต้านหรือคัดค้านรัฐบาลทั้งในและนอกสภาผู้แทนราษฎร เพื่อสร้างความมั่นคงให้กับการปกครองระบอบใหม่และเสถียรภาพให้แก่รัฐบาล กระนั้นก็ดีเมื่อพิจารณาอย่างเจาะจงในวงแคบ จะเห็นได้ว่าการแสดงออกของจอมพล ป. พิบูลสงคราม คือตัวแทนของกลุ่มทหารบกและกลุ่มชาตินิยม ทำการแข่งขันกับกลุ่มพลเรือนและกลุ่มทหารเรือภายในคณะราษฎรด้วยกันเอง ดังนั้นภายใต้ระบอบเผด็จการทหารที่ก่อตัวขึ้นนี้ กลุ่มที่ได้รับผลกระทบมากที่สุดคือพวกนิยมเจ้าซึ่งถูกบีบให้จำยอมต้องยุติ

การเคลื่อนไหวทางการเมืองโดยตรง รองลงมาคือกลุ่มผู้นำอีสานซึ่งถูกกดดันให้อ่อนตัวลงในสภาผู้แทนราษฎร โดยรัฐบาลยังคงกำหนดให้มีสมาชิกสภาประเภท 2 ต่อไปอีก 10 ปี และท้ายสุดคือกลุ่มพลเรือนนำโดย นายปรีดี พนมยงค์ และกลุ่มทหารเรือ

อย่างไรก็ตามภาวะดังกล่าวนี้ยังคงดำรงอยู่ได้ครบจนเมื่อกองทหารญี่ปุ่นบุกกรุกเข้ามาในปลายปี พ.ศ. 2484 ซึ่งกดดันให้ระบอบเผด็จการทหาร จอมพล ป. พิบูลสงคราม จำต้องปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ใหม่โดยเป็นพันธมิตรกับฝ่ายญี่ปุ่นผู้บุกกรุก จึงเปิดทางให้กลุ่มการเมืองทั้ง 4 กลุ่มคือ พวกนิยมเจ้า กลุ่มผู้นำอีสาน กลุ่มปรีดี-พลเรือน และกลุ่มทหารเรือ ซึ่งต่างถูกกดดันจากระบอบเผด็จการทหารจอมพล ป. พิบูลสงคราม หันมาทำการเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ด้วยการผนวกเอารัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เข้าไปอยู่ในบริบทเดียวกับปัญหาญี่ปุ่นผู้บุกกรุก - ยึดครองแล้วประกาศตัวเป็นเสรีไทย หรือจัดตั้งองค์การใต้ดินต่อต้านญี่ปุ่นขึ้น อันนำไปสู่การเคลื่อนไหวในรูปของขบวนการเสรีไทย

ขบวนการเสรีไทย

กองทหารญี่ปุ่นเปิดฉากบุกกรุกเข้ามาในประเทศไทย เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 การบุกกรุกเข้ามาของกองทหารญี่ปุ่นนี้มีส่วนสำ-

คัญต่อการปรับเปลี่ยนโฉมหน้าทางการเมืองภายในของไทยอยู่ 2 ประการ ในประการแรกนั้น การบุกกรุกเข้ามาของกองทหารญี่ปุ่นทำให้ระบอบเผด็จการทหาร จอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งมีความเข้มแข็งอยู่แต่เดิมจำต้องปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ใหม่เพื่อคงความเข้มแข็งแต่เดิมไว้ทางเลือกขณะนั้นคือเข้าร่วมเป็นพันธมิตรทางทหารกับญี่ปุ่นซึ่งได้ช่วยทำให้รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม คงความเข้มแข็งไว้ในช่วงต้นของสงคราม (พ.ศ. 2484 - 2486) แต่หลังจากปรากฏชัดว่าฝ่ายญี่ปุ่นเริ่มตกอยู่ในฐานะเสียเปรียบในช่วงครึ่งหลังของสงคราม ได้ส่งผลให้ระบอบเผด็จการทหารจอมพล ป. พิบูลสงคราม เริ่มสั่นคลอนตามไปด้วย และค่อย ๆ เสื่อมลงจนถึงจุดที่ทำให้รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ต้องหมดอำนาจลง ทั้งนี้เพราะผลของการบุกกรุกเข้ามาของกองทหารญี่ปุ่น ในประการที่สองนั้น ได้เปิดทางให้กลุ่มการเมืองต่าง ๆ ที่ขัดแย้งและหรือถูกกดดันจากระบอบเผด็จการทหารเคลื่อนไหวหันไปให้การสนับสนุนฝ่ายสัมพันธมิตรร่วมต่อต้านญี่ปุ่นและรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม จนกลายเป็นกลุ่มที่มีความเข้มแข็งขึ้นเมื่อฝ่ายสัมพันธมิตรเริ่มมีชัยชนะแก่ฝ่ายญี่ปุ่น - อักษะ และก้าวขึ้นมาเป็นอำนาจแทนรัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงคราม ในปี พ.ศ. 2487 โดยกลุ่มการเมืองเหล่านี้ได้รวมตัวเคลื่อนไหวในรูปของการจัดตั้งองค์การต่อต้านญี่ปุ่น ที่รู้จักกันภายหลังต่อมาว่า “ขบวนการเสรีไทย”

การก่อตัวของขบวนการเสรีไทยนั้น ถือกำเนิดขึ้นในช่วงเวลาเดียวกับที่ระบอบเผด็จการทหาร จอมพล ป. พิบูลสงคราม กำลังปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ขณะนั้นที่กองทหารญี่ปุ่นบุกรุกเข้ามาในประเทศไทย โดยมีการเคลื่อนไหวทั้งจากกลุ่มการเมืองที่อยู่ภายในและภายนอกประเทศ ภายนอกประเทศได้แก่พวกนิยมเจ้า ซึ่งมีการเคลื่อนไหวที่เด่น ๆ อยู่ 2 สายด้วยกัน สายแรกนำโดย ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช อัครราชทูตไทยประจำกรุงวอชิงตัน ดี.ซี. สหรัฐอเมริกา สายที่สองนำโดย ม.จ. ศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท สวัสดิวัตน์ พระเชษฐาของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีพระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 ม.จ. ศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท เคยถูกรัฐบาล พ.อ. พระยาพหลพลพยุหเสนา จับกุมในฐานะพระองค์ทรงมีส่วนพัวพันฝ่ายกบฏบวรเดชปี พ.ศ. 2476 ภายหลังได้รับการปลดปล่อย พระองค์ทรงลี้ภัยอยู่ ณ ประเทศอังกฤษ ส่วนกลุ่มการเมืองภายในประเทศได้แก่ฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ อันประกอบด้วยกลุ่มปรีดี - พลเรือน กลุ่มผู้นำอีสาน กลุ่มทหารเรือ และบางส่วนจากกลุ่มทหารบก - ตำรวจ

การเคลื่อนไหวของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ได้รับความสนับสนุนจากรัฐบาลสหรัฐอเมริกา และข้าราชการสถานทูตไทยในสหรัฐอเมริกา ที่ประชุมกลุ่มข้าราชการสถานทูตไทยดังกล่าวนี้ ได้ตกลงกำหนดหลักการปฏิบัติภายหลังจาก

ประกาศตัวเป็นอิสระจากรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ไว้สามประการ คือ “ประการแรก จะทำการต่อสู้ญี่ปุ่นตามกำลังความสามารถทุกวิถีทาง ประการที่สอง จะเพียรพยายามกอบกู้เอกราชของประเทศไทย และประการที่สาม จะให้หลักประกันแก่ประชาชนชาติไทยในประชาธิปไตยอันแท้จริง มิให้เผด็จการเข้าเคลือบแฝง”³³ การเคลื่อนไหวดังกล่าวนี้ได้นำไปสู่การประกาศตัวและจัดตั้งขบวนการเสรีไทยภายนอกประเทศ ได้รับความสนับสนุนจากกลุ่มนักเรียนไทยทั้งในสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ

การเคลื่อนไหวของ ม.จ.ศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท สวัสดิวัตน์ ได้รับความสนับสนุนจากรัฐบาลอังกฤษอย่างแข็งขัน โดยรัฐบาลอังกฤษได้แต่งตั้งพระองค์เป็นนายทหารอังกฤษทรงรับยศ “พันตรีในกองทัพอังกฤษ”³⁴ แต่การเคลื่อนไหวของ ม.จ.ศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท ไม่ได้รับการสนองตอบจากกลุ่มนักเรียนไทยในอังกฤษมากนัก นายป๋วย อึ๊งภากรณ์ กล่าวถึงท่าทีของพระองค์ว่า “ทรงสนพระทัยที่จะร่วมงานเสรีไทยด้วย แต่บรรดาคนไทยเห็นว่าจะทูลเชิญเป็นหัวหน้าเสรีไทย ย่อมอาจจะเกิดความเข้าใจผิดในด้านการเมืองภายในของคนไทยได้”³⁵ และการเคลื่อนไหวของ ม.จ. ศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท ก็ดูเหมือนจะไม่ได้รับการยอมรับจากพวกนิยมเจ้าสายแรกตามรายงานของนายมนิ สานะเสน ซึ่ง ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ได้ส่งมาช่วยจัดตั้งเสรี

ไทยในอังกฤษมีความเห็นต่อท่าทีของ ม.จ. ศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท ว่า “มีเจตนาคิดจะเข้ามาฟื้นฟูระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ขึ้นในประเทศไทยอีกครั้ง”³⁶

อย่างไรก็ตามการเคลื่อนไหวของพวกนิยมเจ้าทั้ง 2 สายดังกล่าวนี้ มีลักษณะเป็นแนวร่วมที่กดดันรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม อยู่ภายนอกประเทศ และจะเชื่อมเข้ามาเคลื่อนไหวอยู่ “ปีกขวา” ของขบวนการเสรีไทย โดยกลายเป็นแนวร่วมกับกลุ่มต่อต้าน ญี่ปุ่นภายในประเทศหรือฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ เพื่อแสวงหาช่องทางกลับขึ้นสู่อำนาจในระบอบรัฐสภา โดยมีส่วนสำคัญที่ผลักดันให้พวกนิยมเจ้าภายในประเทศ สามารถหวนกลับขึ้นมามีบทบาทและอิทธิพลทางการเมืองภายหลังสงครามโลกฯ เนื่องด้วยฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งขึ้นมามีอำนาจแทนฝ่ายจอมพล ป. พิบูลสงคราม ปี พ.ศ. 2487 ต้องการประนีประนอมเพื่อสร้างสถานการณ์ที่พร้อมและมั่นคงสำหรับการเจรจา เพื่อเอกราช-อธิปไตยของชาติ และคาดหวังว่าจะสามารถดึงพวกนิยมเจ้าเข้ามาเป็นพันธมิตรร่วมต่อต้านการกลับมาใช้อำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

นายปรีดี พนมยงค์ เริ่มหันมาเคลื่อนไหวต่อต้านจอมพล ป. พิบูลสงคราม ภายหลังจากมีความขัดแย้งอย่างรุนแรงกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม จนต้องออกจากคณะรัฐบาลไปเป็นผู้

สำเร็จราชการแทนพระองค์ ด้วยการเคลื่อนไหวจัดตั้งองค์การใต้ดินต่อต้านญี่ปุ่นขึ้น ในทางหนึ่งนายปรีดี พนมยงค์ ได้เน้นหลักการเพื่อ “กอบกู้เอกราชอธิปไตยสมบูรณ์ของชาติไทย” ด้วยเห็นว่า “ราษฎรไม่อาจหวังพึ่งรัฐบาลว่า จะรักษาเอกราชอธิปไตยของชาติไทยให้สมบูรณ์อยู่ได้ ก็จะต้องยอมตามคำเรียกร้องของญี่ปุ่นมากยิ่งขึ้น”³⁷ และในอีกทางหนึ่งนายปรีดี พนมยงค์ ได้ชูประเด็นหลักการในการต่อสู้เพื่อยืนหยัดอยู่ข้างประชาธิปไตย นายปรีดี พนมยงค์ ให้เหตุผลถึงการที่ต้องตั้งคณะต่อต้านญี่ปุ่นขึ้นว่า “ข้าพเจ้าและเพื่อนฝูงที่สนิทสนมเป็นอันมากต่างมีความเห็นร่วมกันที่จะถืออุดมคติในทางประชาธิปไตย...เมื่อเราได้มีความรู้สึกลักษณะเดียวกันเช่นนี้ และเห็นว่าสงครามนั้น ถึงแม้ฝ่ายใดจะทำขึ้นโดยเป็นศัตรูต่อประชาธิปไตยแล้ว เราจะต้องต่อสู้เพื่ออุดมคติของเรา”³⁸ การเคลื่อนไหวของนายปรีดี พนมยงค์ ดังกล่าวนี้นั้นมีผลเข้าไปรวมเข้ากับกลุ่มต่าง ๆ ที่ขัดแย้งกับรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เข้ามาเป็นพันธมิตรทางการเมืองอยู่ภายในองค์การต่อต้านญี่ปุ่น ทำการเคลื่อนไหวต่อสู้ทางรัฐสภากับรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม

กลุ่มผู้นำอีสานมีพื้นฐานขัดแย้งและเคลื่อนไหวต่อต้านจอมพล ป. พิบูลสงคราม อยู่ก่อนแล้วอีกทั้งกลุ่มผู้นำอีสานก็ไม่ได้มีความสัมพันธ์กับฝ่ายญี่ปุ่น กลุ่มผู้นำอีสานได้พยายามเคลื่อนไหว

ไหวที่จะจัดตั้งองค์การใต้ดินหรือประกาศตัวจัดตั้งรัฐบาลพลัดถิ่น เพื่อต่อต้านรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม และฝ่ายญี่ปุ่น แต่การเคลื่อนไหวของกลุ่มผู้นำอีสานก็ต้องประสบกับปัญหาที่มีมาแต่เดิมคือ ขาดผู้นำที่มีบารมี³⁹ กลุ่มผู้นำอีสานจึงเชื่อมเข้ามาเคลื่อนไหวอยู่ “ปีกซ้าย” ของขบวนการเสรีไทย โดยสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้นำในการต่อต้านจอมพล ป. พิบูลสงคราม กลุ่มผู้นำอีสานเข้าไปทำหน้าที่เป็นฐานทางรัฐสภาให้กับนายปรีดี พนมยงค์ ในการล้มรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม และให้การสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ ในการจัดวางรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2489

กลุ่มทหารเรือแม้ว่าจะมีความสัมพันธ์ที่ดีกับฝ่ายญี่ปุ่น และผู้นำของกลุ่มทหารเรือเป็นฝ่ายนิยมญี่ปุ่นอยู่มาก แต่ความขัดแย้งที่ดำรงอยู่โดยพื้นฐานระหว่างกองทัพเรือกับกองทัพบกในเรื่องการพัฒนากองทัพ จะเป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้กลุ่มทหารเรือค่อย ๆ ผละออกจากรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม และหันมาให้การสนับสนุนการจัดตั้งองค์การต่อต้านญี่ปุ่นของนายปรีดี พนมยงค์ นำโดย พล.ร.ต.สังวร สุวรรณชีพ และ พล.ร.ต.ทหาร ขำหิรัญ โดยกลุ่มทหารเรือจะเชื่อมเข้ามาเคลื่อนไหวอยู่ “ฝ่ายกลาง” ของขบวนการเสรีไทย กลุ่มทหารเรือทำหน้าที่เป็นฐานทางกำลังให้กับนายปรีดี พนมยงค์ และสนับสนุนการผลักดันการเมืองไปสู่ระบอบ

รัฐสภา “ฝ่ายกลาง” ของขบวนการเสรีไทย นอกจากกลุ่มทหารเรือแล้ว ยังมีกลุ่มตำรวจนำโดย พล.ต.อ.อดุล อดุลเดชจรัส อธิบดีกรมตำรวจ และบางส่วนจากกลุ่มทหารบกนำโดย พล.ท.ชิต มั่นศิลป์ สินาดโยธารักษ์ ได้หันมาให้การสนับสนุนการจัดตั้งองค์การต่อต้านญี่ปุ่นของนายปรีดี พนมยงค์ และเป็นแนวร่วมในสภาผู้แทนราษฎรล้มรัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงคราม ลงในปี พ.ศ. 2487

ฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ เริ่มขึ้นนามมีอำนาจปี พ.ศ. 2487 มีการจัดตั้งคณะรัฐบาลชุดใหม่ นายควง อภัยวงศ์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี จากนั้นฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ ได้เคลื่อนไหวตระเตรียมการเมืองไปสู่การแข่งขันในระบอบรัฐสภาหรือพรรคการเมือง โดยฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ ได้หันกลับไปประนีประนอมทางการเมืองกับพวกนิยมเจ้า ซึ่งได้เรียกร้องให้มีการปลดปล่อยนักโทษการเมือง⁴⁰ และคืนสิทธิทางการเมืองแก่เจ้านายรวมทั้งยกเลิกบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2475 รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ ได้ดำเนินการให้มีการปลดปล่อยกลุ่มนักโทษการเมือง จำนวน 3 รุ่น รวมทั้งสิ้น 61 คน⁴¹ จากนั้นรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ ได้เริ่มทำการปรับปรุงแก้ไขรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2475 ตามดำริของนายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เพื่อยกเลิกบทเฉพาะกาลและบทบัญญัติให้พระบรมวงศานุวงศ์

อยู่เหนือการเมือง อันเป็นบทบัญญัติที่ได้รับ การต่อต้านและคัดค้านจากพวกนิยมเจ้า นับตั้ง แต่หลังเปลี่ยนการปกครอง พ.ศ. 2475

การหันกลับไปประนีประนอมและพยายาม ประสาน กับพวกนิยมเจ้าของฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ ดังกล่าวนี เป็นที่เข้าใจได้ว่าเพราะ ต้องการกันฝ่ายจอมพล ป. พิบูลสงคราม ออกจาก วงการเมือง ลำพังเพียงฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ ไม่มีฐานอำนาจพอที่จะต้านการกลับมาใช้อำนาจ ของฝ่ายจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ ภายหลัง เปลี่ยนการปกครอง พ.ศ. 2475 คู่แข่งสำคัญ ของคณะราษฎรคือ พวกนิยมเจ้าซึ่งแม้จะถูกบีบ ให้จำกัดยุติการเคลื่อนไหวทางการเมืองโดยตรง แต่ก็ไม่สามารถปฏิเสธได้ว่าพวกนิยมเจ้ายังคง มีพลังการเมืองอยู่และบางส่วนได้เริ่มเคลื่อนไหว ในระหว่างสงครามโลกา เมื่อกลุ่มผู้นำคณะ ราษฎรขัดแย้งและแตกหักเป็นสองฝ่ายอย่างชัด เจน ภาวะเช่นนี้ได้ผลักดันให้ฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ หันกลับไปประนีประนอมกับพวกนิยม เจ้า ด้วยคาดหวังเพื่อเป็นพันธมิตรร่วมผลักดัน และทำการแข่งขันในระบอบรัฐสภา เห็นได้จาก การประนีประนอมทางการเมืองกับพวกนิยมเจ้า นั้น ฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ ได้กระทำอยู่ใน กรอบของการเตรียมไปสู่การแข่งขันในระ บอบรัฐสภา

การปรับปรุงแก้ไขรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2475 เพื่อหันมาสู่การแข่งขันในระบอบรัฐสภา

นั้น นับเป็นปัจจัยสำคัญอีกด้านหนึ่งที่ผลักดัน ให้ฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ หันไปสนับสนุนเชื้อ พระวงศ์รุ่นหนุ่มอย่าง ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช หัวหน้าเสรีไทยในสหรัฐอเมริกา กลับมาดำรง ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีภายหลังสงครามฯ เพื่อ เป็นพันธมิตรร่วมดำเนินการแก้ไขรัฐธรรมนูญ ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่องหรือร่วมผลักดันการเมือง ไปสู่ระบอบรัฐสภา หลักการนี้รัฐบาล ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ซึ่งได้รับการแต่งตั้งภายหลัง สงครามโลกา ยุติ ได้แถลงนโยบายแสดงเจต จานงไว้อย่างชัดเจนว่า “รัฐบาลนี้จะได้แยก ราชการประจำกับราชการฝ่ายการเมืองออกจาก กันให้เด็ดขาด เพื่อให้การปกครองได้เป็นไป ตามระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง”⁴²

การผลักดันการเมืองไปสู่การแข่งขันใน ระบอบรัฐสภา เป็นความเห็นพ้องและเป็น ที่ ต้องการของขบวนการเสรีไทย ทั้งนี้เพราะระ บอบรัฐสภามีความสอดคล้องเข้ากับลักษณะพื้น ฐานหรือเป็นฐานอำนาจทางการเมืองของขบวน การเสรีไทย เห็นได้จากทั้งกลุ่มปรีดี-พลเรือน กลุ่มผู้นำอีสาน และพวกนิยมเจ้า ล้วนเป็นกลุ่ม การเมืองที่อาศัยเวทีสภาผู้แทนราษฎรเป็นฐาน ขึ้นสู่อำนาจ ส่วนกลุ่มทหารเรือและบางส่วน จากกลุ่มทหารบกตำรวจ แม้จะมีได้อำศัยสภา ผู้แทนราษฎรเป็นฐานอำนาจโดยตรง แต่ก็ได้รับ ผลประโยชน์จากการเมืองในระบอบรัฐสภาหรือ มีผลประโยชน์ร่วมกับรัฐบาลพลเรือน มาก

กว่ารัฐบาลเผด็จการทหารจอมพล ป. พิบูล-
สงคราม อย่างไรก็ตามการผลักดันการเมืองไปสู่
ระบอบรัฐสภาหรือการจัดวางรัฐธรรมนูญฉบับ
ใหม่ มีแนวคิดและผลประโยชน์แตกต่างกันโดย
พื้นฐานภายในขบวนการเสรีไทย แต่ละกลุ่มจึง
เริ่มทำการแข่งขันเมื่อสงครามโลกฯ ยุติ โดย
แต่ละกลุ่มได้เคลื่อนไหวจัดตั้งพรรคการเมือง
ภายหลังจากรัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ยุบ
สภาผู้แทนราษฎรในปี พ.ศ. 2488

ปีกซ้ายของขบวนการเสรีไทยได้เคลื่อนไหวจัดตั้งพรรคสหชีพ นำโดยกลุ่มผู้นำอีสาน
และบางส่วนจากกลุ่มปรีดี-พลเรือน เช่น
นายจรูญ สืบแสง นายเคื่อน บุนนาค และ
นายสงวน ตุลารักษ์ โดยมีนายทองอินทร์
ภูริพัฒน์ เป็นหัวหน้าพรรค นายถวิล อุดล
เป็นเลขาธิการพรรค การเคลื่อนไหวจัดตั้ง
พรรคสหชีพดังกล่าวนี้ได้รับความสนับสนุนจาก
กลุ่มเสรีไทยที่มีแนวคิดนิยมแนวทางสังคมนิยม
คล้ายกัน ซึ่งมี 2 กลุ่มใหญ่คือ กลุ่มที่เคย
เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร อาทิ นายชิต
เวชประสิทธิ์ นายพึง ศรีจันทร์ นายเยื้อน
พานิชวิทย์ นายทอง กันทาธรรม นายทิม
ภูริพัฒน์ และนายอ้วน นาคทรรพ และกลุ่ม
เสรีไทยรุ่นหนุ่มที่ลงสมัครแข่งขันเลือกตั้งครั้งแรก
เช่น ร.ท. กระจำนง ตุลารักษ์ นายดุสิต
บุญธรรม นายสุภโยค พานิชวิทย์ เป็นต้น

ฝ่ายกลางของขบวนการเสรีไทยได้เคลื่อนไหวจัดตั้งพรรคแนวรัฐธรรมนูญ แกนนำที่
จัดตั้งพรรคคือกลุ่มสมาชิกคณะราษฎรที่นิยม
นายปรีดี พนมยงค์ อาทิ ม.ล. กริ เดชาดิวงศ์
พ.อ. ช่วง เชาวศักดิ์สงคราม นายติเรก ชัยนาม
หลวงชำนาญ นิติเกษตร โดยมี พล.ร.ต. ถวัลย์
ธำรงนาวาสวัสดิ์ เป็นหัวหน้าพรรค นายทอง-
เปลว ชลภูมิ เป็นเลขาธิการพรรค การจัดตั้ง
พรรคแนวรัฐธรรมนูญนี้ได้รับความสนับสนุน
จากกลุ่มเสรีไทยที่มีแนวคิดเสรีนิยมคล้ายกัน
คนสำคัญเช่น นายทวี ตะเวทิกุล ร.ท. จารุบุตร
เรืองสุวรรณ เป็นต้น นอกจากนี้ฝ่ายกลางของ
ขบวนการเสรีไทย ยังมีการเคลื่อนไหวจัดตั้ง
พรรคอิสระนำโดย นายวิจิตร ลุลิตานนท์
และเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอิสระไม่สังกัด
พรรคการเมืองอีกจำนวนหนึ่ง เช่น นายวิโรจน์
กมลพันธุ์ นายประสาธ สุธุม เป็นต้น

ปีกขวาของขบวนการเสรีไทยได้เคลื่อนไหวจัดตั้งพรรคประชาธิปไตย โดยมีนายควง
อภัยวงศ์ เป็นหัวหน้าพรรค ม.ร.ว. เสนีย์
ปราโมช เป็นรองหัวหน้าพรรค การจัดตั้ง
พรรคประชาธิปไตยนี้ได้รับความสนับสนุนจาก
กลุ่มเสรีไทยที่มีแนวคิดอนุรักษนิยม-นิยมเจ้า
คล้ายกัน คนสำคัญ เช่น พล.ท. ชิต มั่นศิลป์
สินาดโยธารักษ์ นาวาเอก บุง สุภษาลาศัย
พล.ท. หลวงชาตินักรบ นายกว้าง ทองทวี
นายใหญ่ สวัสดิชาติ และพระยาอรรธการีย์-

นิพนธ์ เป็นต้น นอกจากนี้พรรคประชาธิปไตยยังได้รับความสนับสนุนจากกลุ่มที่ต่อต้านคณะราษฎรอยู่เดิม ได้แก่กลุ่มขุนนางเก่าโดยพระยาศรีวิสารวาจา พวกนิยมเจ้าซึ่งได้ร่วมตัวจัดตั้งพรรคก้าวหน้าอยู่ก่อนแล้ว เช่น ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ม.ร.ว. นิมิตรมงคล นวรัตน์ นายสอ เศรษฐบุตร และพรรคประชาธิปไตย นำโดย นายโชติ คุ่มพันธ์

ภายหลังจากการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรในเดือนมกราคม พ.ศ. 2489 สิ้นสุดลง กล่าวได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการแข่งขันและผลัดกันการเมืองไปสู่ระบอบรัฐสภา ระหว่างฝ่ายหนึ่งนำโดยนายปรีดี พนมยงค์ ประกอบด้วยกลุ่มผู้นำอีสาน (พรรคสหชีพ) และกลุ่มปรีดี-พลเรือน (พรรคแนวรัฐธรรมนูญ-อิสระ) ฝ่ายนี้มีแนวคิด “เสรีนิยม-สังคมนิยมประชาธิปไตย” และมีผลประโยชน์ผูกพันอยู่กับคนชั้นกลาง-ล่างในสังคม กับอีกฝ่ายหนึ่งนำโดยนายควง อภัยวงศ์ ประกอบด้วยกลุ่มขุนนางเก่าและพวกนิยมเจ้า (พรรคประชาธิปไตย) ฝ่ายนี้มีแนวคิด “อนุรักษนิยมประชาธิปไตย” และมีผลประโยชน์ผูกพันอยู่กับคนชั้นสูง-เจ้าที่ดิน การแข่งขันของสองฝ่ายนี้จะสะท้อนออกทั้งในรูปของการจัดตั้งรัฐบาล และการกำหนดบทบาทนิติบัญญัติต่าง ๆ ในร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ (พ.ศ. 2489) รวมไปถึงการแข่งขันเลือกตั้งวุฒิสภาและสภาผู้แทน

ราษฎร ภายหลังจากประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2489

ผลการแข่งขันดังกล่าวข้างต้นนี้ ปรากฏว่าฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ ได้รับชัยชนะอย่างเด็ดขาดทั้งการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาและสภาผู้แทนราษฎร ฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ สามารถขึ้นมาจัดตั้งรัฐบาลอย่างต่อเนื่อง นายปรีดี พนมยงค์ ได้รับการเลือกตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีถึง 3 วาระ และส่งต่อมาให้ พล.ร.ต. ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ อีก 2 วาระ แต่ฐานะของรัฐบาลฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ ก็ต้องประสบกับมรสุมและแรงต้านทานอย่างหนักหน่วงจากพลังฝ่ายอนุรักษนิยม อันเนื่องมาจากฝ่ายพรรคประชาธิปไตยใช้กรณีเสด็จสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เป็นประเด็นเคลื่อนไหวโจมตีรัฐบาลและนายปรีดี พนมยงค์ ทั้งในและนอกสภาผู้แทนราษฎรอย่างไม่ลดละ จนกลายเป็นปัญหาสำคัญที่บั่นทอนชื่อเสียงและเกียรติภูมิรัฐบาลของฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ ค่อย ๆ เสื่อมลงและต้องหมดอำนาจไปเมื่อเผชิญกับการท้าทายจากกลุ่มทหารบกหรือคณะรัฐประหาร ในคืนวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 หรือที่รู้จักกันว่า “รัฐประหาร พ.ศ. 2490”

การเกาะกลุ่มของกลุ่มบุคคลที่เรียกกันว่า ขบวนการเสรีไทย จะเห็นได้ว่าที่จริงแล้วเป็นผลสะท้อนมาจากการเคลื่อนไหวของฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ และพวกนิยมเจ้า กลุ่มการ

เมืองทั้งสองนี้ได้เกาะกลุ่มเป็นแนวร่วมทางการเมืองอยู่ภายในองค์การต่อต้านญี่ปุ่น โดยมีแนวคิดต้องการผลักดัน การเมืองไปสู่ระบอบรัฐสภาเป็นประเด็นร่วม แต่การผลักดันไปสู่ระบอบรัฐสภาจนสำเร็จมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2489 กลับยังความแตกแยกมาสู่ภายใน ขบวนการเสรีไทยด้วยกันเอง โดยเฉพาะระหว่างฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ กับฝ่ายนายควง อภัยวงศ์ ความขัดแย้งนี้ได้ถึงจุดแตกหักในเวลาต่อมาเนื่องจากไม่สามารถประสานผลประโยชน์ภายใต้วิถีระบอบรัฐสภาที่ก่อตัวขึ้น ปีกขวาของ ขบวนการเสรีไทยหรือฝ่ายพรรคประชาธิปไตย ซึ่งฝ่ายแพ้การแข่งขันในระบอบรัฐสภาและไม่พอใจรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2489 ได้เคลื่อนไหวหันกลับไปประคับประคองฝ่ายอนุรักษนิยมหรือสนับสนุนการกลับมาใช้อำนาจของกลุ่มทหารบก หรือฝ่ายจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยร่วมกันผนึกกำลังทำการรัฐประหารล้มรัฐบาล พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ลงในปลายปี พ.ศ. 2490 ยังผลให้ระบอบรัฐสภาต้องล้มไปและเปิดทางให้ระบอบเผด็จการทหารจอมพล ป. พิบูลสงคราม ภายใต้การสนับสนุนของคณะรัฐประหารค่อย ๆ ก่อตัวขึ้น

ภายหลังจากการรัฐประหาร พ.ศ. 2490 ฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งถูกกีดกันออกจากการมีส่วนร่วมทางการเมืองและไม่พอใจต่อการก้าวขึ้นมามีอำนาจของคณะรัฐประหาร ได้มี

ความพยายามเคลื่อนไหวต่อต้านคณะรัฐประหารอยู่หลายครั้ง ครั้งสำคัญคือการต่อต้านที่ปรากฏตัวขึ้นในนาม “ขบวนการประชาธิปไตย 26 กุมภาพันธ์ 2492” หรือกลายเป็น “กบฏวังหลวง” ที่รู้จักกันดี หลังเหตุการณ์นี้คณะรัฐประหารถือโอกาสกำจัดและกวาดล้างฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ อย่างรุนแรง บุคคลสำคัญจำนวนหลายคนของฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ ถูกฆาตกรรมโดยน้ำมือของ พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ อธิบดีกรมตำรวจ เช่นกรณีอดีต 4 รัฐมนตรี คือ นายจำลอง ดาวเรือง นายถวิล อุดล นายทองเปลว ชลภูมิ และนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ส่วนนายปรีดี พนมยงค์ แม้จะรอดพ้นจากความโหดร้ายนั้น แต่นายปรีดี ก็หมดโอกาสที่จะหวนกลับมาใช้อำนาจทางการเมืองอีกอย่างสิ้นเชิง ซึ่งถือได้ว่าเป็นจุดสลายตัวของ ขบวนการเสรีไทย นายปรีดี หมดโอกาสที่จะกลับมาสู่ประเทศไทย แขนงนำในการเคลื่อนไหวต่อต้านระบอบเผด็จการทหารบนพื้นฐานการรวมตัวของขบวนการเสรีไทยก็ค่อย ๆ แปรเปลี่ยนไปกลุ่มต่าง ๆ ที่เคยเกาะกลุ่มอยู่ภายใน ขบวนการเสรีไทยได้แตกกระจายย้ายออกไปเคลื่อนไหวในวิถีทางของตนซึ่งมีลักษณะเฉพาะตัวมากขึ้น แม้ว่าต่างยังคงพยายามเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลเผด็จการทหารจอมพล ป. พิบูลสงคราม แต่การเคลื่อนไหวของพวกเขาเหล่านี้ มีลักษณะโดดเด่นเป็นกลุ่มย่อย และค่อย ๆ ถูก

คณะรัฐประหารทำลายลงหลังจากปี พ.ศ. 2492 อีกไม่นานนัก

บทสรุป

แม้ว่าขบวนการเสรีไทยถือกำเนิดขึ้นในบริบทของสงครามโลกครั้งที่ 2 อันมีกองทหารญี่ปุ่นซึ่งได้บุกรุกเข้ามาในประเทศไทยเป็นตัวปัญหา แต่ครั้นเมื่อสงครามโลกฯ ยุติ ปัญหาญี่ปุ่นหมดไปไม่ได้มีผลต่อการสลายตัวของขบวนการเสรีไทยอย่างแท้จริง การสลายตัวของขบวนการเสรีไทยกลับเป็นผลผูกพันมาจากการที่คณะรัฐประหาร พ.ศ. 2490 ดำเนินการกวาดล้างฐานอำนาจทางการเมืองของนายปรีดี พนมยงค์ อย่างถอนรากถอนโคน ทั้งนี้ก็เพราะที่จริงแล้วขบวนการเสรีไทยคือผลสะท้อนสำคัญของความขัดแย้งทางการเมืองภายในของไทยเอง โดยเป็นผลมาจากการเคลื่อนไหวของกลุ่มการเมือง 2 กลุ่มที่ขัดแย้งกับรัฐบาลเผด็จการทหารจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในขณะนั้น ได้แก่พวกนิยมเจ้าและฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ การเคลื่อนไหวของขบวนการเสรีไทยได้เข้าไปสัมพันธ์เป็นส่วน

หนึ่งของความขัดแย้งและการต่อสู้ทางการเมืองภายในของไทย ก็เพราะกลุ่มการเมืองทั้ง 2 กลุ่มนี้เป็นแกนนำของขบวนการเสรีไทยนั่นเอง โดยต่างก็มุ่งที่จะโค่นล้มรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เพื่อขึ้นสู่อำนาจแทนขบวนการเสรีไทยจึงกลายเป็นฐานอำนาจของการต่อสู้ทางการเมืองในระบอบรัฐสภาทั้งในช่วงระหว่างและภายหลังสงครามโลกฯ จนที่สุดฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ ได้รับชัยชนะและสามารถจัดวางกติกาการเมืองในระบอบรัฐสภาภายใต้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2489 เป็นผลสำเร็จ แต่รัฐบาลฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ ก็ต้องเผชิญกับแรงต้านทานและการทำลายจากทั้งพวกนิยมเจ้าและฝ่ายจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งได้รวมตัวผนึกกำลังทำรัฐประหารล้มรัฐบาลฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ ปี พ.ศ. 2490 ยังผลให้ฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ หมดอำนาจลงและถูกทำลายอย่างรุนแรงภายหลังจากได้พยายามต่อต้านรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ปี พ.ศ. 2492 ซึ่งถือได้ว่าเป็นจุดสลายตัวที่แท้จริงของขบวนการเสรีไทย

เชิงอรรถ

1. เซ็น แคมสุข นุ่มนนท์. "เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง". กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, 2521. Haseman, John B. *The Thai Resistance Movement During the Second World War*. Northern Illinois University : Center For Southeast Asian Studies, 1978.

อัญชลี สุขศิริ. "ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นของไทยในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2484-2488)" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.

2. แคมสุข นุ่มนนท์, เพิ่งอ้าง. หน้า 137.

3. Martin, James V., Jr. "Thai-American Relations in World War II". *The Journal of Asian Studies*. Vol. 22 No. 4, August 1963. p. 463.

4. Haseman, op. cit., p. 126.

5. ฉันทนา. *X.O. Group* เรื่องภายในขบวนการเสรีไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เชษฐบุรุษ, 2522. หน้า 312-313.

6. ทวี บุญยเกตุ. "ข้อเท็จจริงเพิ่มเติมเกี่ยวกับเหตุการณ์ในประเทศไทยระหว่างสงคราม." ใน *เบื้องแรกประชาธิปไตย*. พระนคร : มิตรนราการพิมพ์, 2516. หน้า 335.

7. Gillchrist, Andrew. *Bangkok Top Secret*. London : Hutchinson, 1970. p. 248.

8. Smith, Nicol and Clark, Blake. *Into Siam the Underground Kingdom*. New York : The Boobs-Merrill Co, 1945. p. 281.

9. ทวี บุญยเกตุ, อ้างแล้ว. หน้า 334-335.

10. สัมภาษณ์, เมื่อ 15 ตุลาคม 2528. ที่จังหวัดอุบลราชธานี

11. สัมภาษณ์, เมื่อ 17 ตุลาคม 2528. ที่จังหวัดอุบลราชธานี

12. สัมภาษณ์, เมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2529. ที่กรุงเทพฯ

13. สัมภาษณ์, เมื่อ 23 พฤศจิกายน 2528. ที่กรุงเทพฯ

14. สัมภาษณ์, เมื่อ 4 มีนาคม 2529. ที่กรุงเทพฯ

15. ทวี บุณยเกตุ, อ้างแล้ว. หน้า 327-328.
16. อุบล จิระสวัสดิ์. "สภาวะทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517. หน้า 371.
17. ไรอัน, เอน. เจ. "การสร้างชาติมาเลเซียและสิงคโปร์." แปลโดย ม.ร.ว. ประกายทอง สิริสุข. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2526. หน้า 229.
18. Kennedy, J. A. "History of Malaya." London : Macmillian, 1962. p. 260.
19. ทวี ธีระวงศ์เสรี. "สัมพันธภาพทางการเมืองระหว่างไทยกับญี่ปุ่น." กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2524. หน้า 180.
20. อุบล จิระสวัสดิ์, อ้างแล้ว. หน้า 371.
21. ดุ อาทิต เนตร เขมะโยธิน, พลเอก. "งานใต้ดินของพันเอกโยธี." พระนคร : เขษมบรรณกิจ, 2510.
22. ดุ กนต์ธีร์ ศุภมงคล. "การวิเทศบายของไทย." กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527.
23. Charnvit Kasetsiri. "The First Phibun Government and Its Involvement in World War II." *The Journal of the Siam Society*. Vol. 62, Part 2, July 1974, p. 34.
24. ภูธร ภูมะธน. "ศาลพิเศษ พ.ศ. 2476 พ.ศ. 2478 และ พ.ศ. 2481." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิตภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521. หน้า 255.
25. Charivat Santaputra. "Thai Foreign Policy 1932 - 1946." Bangkok : Charoenwit Press, 1985. p. 162-163.
26. ในที่นี้ครอบคลุมถึงกลุ่มคนที่อยู่ทั้งในระบบราชการและนอกระบบราชการ เช่น กลุ่มข้าราชการระดับกลาง, กลุ่มนักธุรกิจ-พ่อค้าระดับกลาง, พวกนักเขียน-นักหนังสือพิมพ์ เป็นต้น
27. Charivat Santaputra., *op. cit.*, p. 167.
28. Charivat Santaputra., *op. cit.*, p. 172.

29. ดู จันทนา, อ้างแล้ว. หน้า 62-64.

30. ทวี บุญเกิด, อ้างแล้ว. หน้า 312-313.

31. สุจิต บุญบงการ. "อำนาจทางการเมืองของผู้นำทหารไทย." รักเมืองไทย. เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2519. หน้า 109.

32. ทหาร ขำศิริ, พล. ร.ต. "แต่หลวงสังวรยุทธกิจ." ใน "อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลเรือตรี หลวงสังวรยุทธกิจ." กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2516. หน้า 30.

33. กนต์ธีร์ ศุภมงคล, อ้างแล้ว. หน้า 65-66.

34. กนต์ธีร์ ศุภมงคล, อ้างแล้ว. หน้า 71.

35. ป่วย อิงภากรณ์. "ทหารชั่วคราว." เบื้องแรกประชาธิปไตย. พระนคร : มิตรนราการพิมพ์, 2516. หน้า 296.

36. จันทนา, อ้างแล้ว. หน้า 184.

37. ปรีดี พนมยงค์. "การก่อตั้งขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นและเสรีไทย." ใน อนุสรณ์นายปรามอช พึ่งสุนทร. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2525. หน้า 47.

38. ปรีดี พนมยงค์. เบื้องหลังการก่อตั้งขบวนการเสรีไทย. จัดพิมพ์โดยนายสุพจน์ ด้านตระกูล. กรุงเทพมหานคร : ประจักษ์การพิมพ์, 2517. หน้า 19-20.

39. ดู จันทนา, อ้างแล้ว. หน้า 64-65.

40. ดู ป่วย อิงภากรณ์. "พระบรมวงศานุวงศ์กับขบวนการเสรีไทย." ใน บางเรื่องเกี่ยวกับพระบรมวงศานุวงศ์ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2. นครหลวงกรุงเทพธนบุรี : โรงพิมพ์นิติเวช, 2515. หน้า 34-35.

41. ไทยใหม่ 22 ตุลาคม 2487.

42. รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร : ครั้งที่ 23/2488 19 กันยายน 2488.